

ՀԱՆԳԻՍՏ

Ն. Վ. ՄԱՐԳԱՐԻՏԱՅ ՍԱԽՈՅԻՈՅ

ՄԱՅՐ ԹԱԳՈՒՀԻՈՅՆ ԻՏԱԼԻՈՅ

Վերջին զեկտ. 20ին էր, երբ ամբողջ իտալացի ժողովուրդը կուրծքին վրայ կը կրէր միակ զարդ մը, ամբծութեան և անմեղութեան խորհրդանշը, Մարգարտածաղիկը:

Անիկա մեծարանքի և սիրոյ ցոյց մ'էր իտալիոյ կողմանէ հանդէպ իր Առաջին Թագուհւոյն՝ ի յիշատակ Անոր ծննդեան 75 ամեակին. միանգամայն բարեսիրական ձեւով մ'էր նոյն յիշատակաւ՝ ի նպաստ Մարգարտական հաստատութեանց: Մին և միւսը միշտ սիրելի և գնահատելի:

Բայց ո՞վ կը կարծէր, թէ այս վսեմ ցոյցը միաժամանակ իր խորհրդական ցուացումը կ'ունենար անդին... Յաւերժութեան մէջ:

Ն. Վ. Մարգարիտայ Մայր Թագուհւոյն հիւանդութիւնը ընդհանուր առարկայ եղած էր ամբողջ իտալիոյ ժողովուրդին սրտաւորով ուշադրութեան, ան վայրկեանէ վայրկեան սփոփարար լուրի կը սպասէր ակննդէն: Եւ հուսկ զո՞հ և երջանիկ զգաց ինքզինք՝ երբ աւելորդ նկատուեր էր այլեւ հիւանդութեան աստիճանացոյցի հրաաւրակութիւնը. այսպէս՝ տաքնապած սրտերն անդորրացան, լսելով Ն. Վեհափառութեան Թանկագին կենաց այլեւ վտանգէ զերծ ըլլալը:

Բայց լուի ասուպի լոյս մ'եղաւ ան. խաղաղած երկինքը անակնկալ ամպերով մթաքնեցաւ յանկարծօրէն. կայծակի առաջութեամբ կը գուժուէր ամէն կողմ:

«Մայր Թագուհին մահամերձ»։ Դաժան ու նոր հարուած մ'էր հիւանդութեան, որ խիւ կը փորձէր Անոր կեանքը։ Թագաւոր, Թագուհի, Սաւոյական Արքունի իշխաններ, Դուքսեր, նախարարներ, մեծամեծներ, ամէն կողմերէ կը փութային Պրտիկիէն դէպ ի արքունի ամարանոցը. բժիշկներն ամէն կարելի փորձ ու մարդկային դարման կը կատարէին. այլ ի գո՞ւր...:

Կրօնական խորհուրդներով զօրացած՝ Յունուար 4ին երկինք վերաթևեց իտալիոյ Առաջին Թագուհին, իւր Թագազարդ զույլը պսակելու բուն իսկ յաւերժական Թագով:

Երազաթովի սրացաւ մահագոյժ բոթը մերձաւոր և հեռաւոր քաղաքներ, երկիրներ, Մայր Երկրի աշտարակներէն հետզհետէ գլուխներն ընդհատօրէն սրբանուէր պղինձներու ծանրաթախիճ զօղանջներու առանձնական ու պաշտօնական շէնքերու վրայէն, պատուհաններէն դուրս կ'երկարէին կիսամբարձ դրօշակներ՝ սևաթուր ժապաւեններով։ Օրաթերթերն ու բացատիկ էջեր ստուար սևագիծ շրջանակներու միջև Մարգարիտա Դիադիմի պատկերին շուրջ՝ մեծատառ գրերով ողբացին Անոր մահը։ Հետզհետէ յատուկ էջերով ի լոյս եկան մանրամասնօրէն անոր կենսագրականը, ուր անոնք կը ցոլացնէին հիանալի բարեմասնութիւնները Թագուհւոյ և Թագաւորամայրի, ինչպէս նաև բարեսիրական գործերը՝ որոնց նուիրած էր ինքզինքը:

բուռն սէրը՝ դէպ ի գեղարուեստն ու գրականութիւնը, խրախուսը՝ արուեստներու զարգացման:

Բայց ինչ որ ամենէն աւելի նշանակալից պիտի ծնայ՝ իտալիոյ և արտասահմանի ամենազգի լրագրիներնու նոյնօրինակ արտայայտութիւնն է: Անոնց մէջ կը տիրէր ընդհանուր սքանչացում մը Մարգարիտայի ձիրքերուն վրայ. ըստ այնմ և ընդհանուր էր ցաւը, որ կորուստին հակառակութիւնը կը ցուցնէ: Ամէն լեւու միևնույն համակրանքն էր որ կը պարզէր հանդէպ իտալիոյ այս Անդրանիկ թաղուհոյն: Բայց անշուշտ ամենէն դառնակիծն էր իւր Երկրին զգացած վիշտը:

Հոս կը գնենք «L'Avvenire d'Italia»-ի գողտրիկ գրութիւնը, որ անակնկալ բոթին առաջին արդիւնքն է.

«Այսպէս Նա աներևութացաւ. մինչդեռ տաք փարատած կը կարծուէր, մինչդեռ ամպերու պատառուածքէն պայծառութիւն կը նշմարուէր, անողոք Մահը զԱյս յափշտակեց և զմեզ կրկին տխրեցուց. վասն զի փափկազգայն ծիսածանը՝ որ մերկէն վերջը երևցեր էր՝ հեզնութիւն մ'եղաւ միայն. — Նրթատ բարեաւ, խարտիշաւ, հեր Թագուհիդ մեր պատանեկութեան. բարեաւ՝ ընտրանի ծաղիկ մեր ցեղին. քու անհետանալու ամէն անհատի կ'ազդէ... ինչ մը կը ստահ կը թռչի մեզմէ՝ բնաւ չդառնալու պայմանաւ:

Սիրելի և քաղցր Թագուհի... մեզմէ ամէն ոք լսելով անոր հիւանդութիւնը՝ կը բաբախէր իբրեւ իր ընտանիքի անդամի մը համար. երբ մեզիք ըսին թէ վտանգը անցուցած էր՝ խնդաքիչ մեր սրտի բովանդակ խանդով, և սպիտակ մարգարտածաղիկը որ ամէն մարդ կուրծքին վրայ կը սեւեռէր՝ փողորիկ աստղ մը կը նմանէր, շողողուն միթաբուրբեամբ և յուզով... Եւ հիմա որ կայծակնանման բոթ մը մեզ ծանոյց թէ ի մահ հարուածեալ էր, և անմիջապէս հրկորդ մ'ալ զմեզ ծնրազգրել տուաւ ննջեցելոց աղօթքը մրժնջելու՝ ամենուս կը պատճառէ սարսափ մը, վիշտ մը, ամենադառն սուգ մը, իբրեւ թէ մեզմէ յափշտակուած ըլլար սիրելի էակ մը, որոյ հետ ամբողջ հազարդակից ժողայինք, եթէ չկարենայինք իսկ երբեք անոր ստեղծելու:

Սկսեալ Ալպանց ձիւնապատ գագաթներէն, արծաթեղէն փայլման մէջ ցրուած լեռնային գիւղակներէն մինչև յաւերժական գարնան մէջ

ողողեալ Սիկիլիոյ ծովափունքը՝ կսկիծի բարախիւն մ'է միայն, կրկնութիւն մ'է միայն բառի մը՝ որ մահազոյծ զանգակի մը զանգիւնին պէս կը հնչէ. — Մեռաւ Մարգարիտա...

Ո՛չ, անկարելի կ'երեւի. ան միւր առաջին թագուհին եղաւ, մասնակից եղաւ իտալիոյ տագնապներուն՝ իւր օրերուն այնքան մթնագոյն վայրկեաններուն մէջ, ահաւոր տարիներու՝ որ կարծես հարկադրեալ էր անոր բախտին հսկելու, անոր վերականգնումը վայելելու «կարգ կանոնի» խաղաղութեան» մէջ, որ առաջին գործակիցն է զարգացման: Հաստ անգամ մտնեց զայն խոնարհած դէպ ի վշտակիւնները՝ սիւթթաբելու համար, դէպ ի արտասուքը՝ զայն սրբելու համար, դէպ ի մահ իսկ՝ մերկացնելու ատոր ստեղծումը աղօթքի երկնաւոր բալասանով: Արդ անկարելի կ'երեւի մեզի երեւակայն զայն՝ սառնաշացած և անշարժ վերջին անկողնին վրայ: Եւ սակայն մեր բարի և խոհեմազգարը Հմայքն լքաւ զմեզ ցմբշտ... գէթ ըստ մեր ողորմելի մարդկային տեսութեան, որովհետեւ լուսոյ արթայութենէն ուր Աստուած զայն կանչեց՝ կրնայ լաւագոյն կերպով հսկել Հայրենեաց նախատաքին և ըլլալ անոր բարեբար ոգին:

Եւ լուսաւոր Արթայութենէն նա պիտի հսկէ իտալիոյ վրայ, փրկելով զայն վտանգներէ, երկպառակութիւններէ, կուրծքիւններէ որ կործանման կը տանին ժողովուրդները, և առաջ՝ նորդելով անոր նիւթակն և բարոյական յառաջդիմութեան փառահեղ նախնա մէջ. պիտի հսկէ իր Որդւոյն, մեր պատկառելի և ամենասիրելի Թագաւորին, և ամբողջ իր ընտանիքին վրայ. պիտի հսկէ իր ժողովուրդին և մեր ամենուս վրայ, որ զայն այնչափ սիրեցինք... և արդ ու միշտ, ցաւաւ և ուրախութեան, աշխատութեան ու յաղթանակի մէջ պիտի զգանք անոր ներկայութիւնը իբր Պահապան Հիշողակ:»

Անգղիական օրաթերթերէն «DAYLY TELEGRAPH»-ը այսպէս կ'ըսէ Մարգարիտա թագուհուին համար: «Ան կը բողոքի իտալիոյ և թովանդակ աշխարհի մէջ օրինակը՝ յէ բացառի մը ինչպէս պէտք է լըլալ»: Ֆրանսականներէն «GAULOIS» լրագիրը René Lara-ի ստորագրութեամբ երկար գովեստի մը մէջ կ'ըսէ. «Անկախ ամբողջութեամբ շնորհք էր, յաշտութիւն էր. յագուհի էր ան ամէն տեսակետերով, ամէն իմաստներով»: «NOUVEAU SIÈCLE» կը գրէ:

Ն. Վ. ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ
Մայր Թագուհի Իտալիոյ

« Մարգարիտա ամենեւնե ցայտունը եղած է ստուգիւ իր ժամանակի բազումիներուն միջեւ՝ օժտուած ձիւրքերուն համար. պատմութիւնը պիտի դասէ զինքը Սառայիական Գերդաստանի Տիկիներուն առաջին կարգին վրայ. այնքան ձիւր էր Անիկա՝ առաքելի, իմաստուն, բարեգործ ու կրքեալ իշխանուհիներուն մէջ »։ Ուրիշ մ'ալ կը գրէ, թէ Եւրոպայի թագուհիներուն մէջ էն առաջինն ու ցայտունն է Մարգարիտա։

Կարելի չէ մեր այս սակաւ էջերուն մէջ ամփոփել ողբացեալ Դշխոյին ամենամեծ արժանիքը ամէն մասերով հանդերձ։

Անոր անունը պատմութեան մէջ առաջնակարգ տեղ պիտի զբաւէ ո՛չ իբր լոկ Առաջին Թագուհի միացեալ իտալիոյ, այլ նաեւ Գեղարուեստի և Գիտութեան հանդէպ ամածած ամենամեծ սիրոյն համար։ Եւ այսօր անոնք սաստիկ հարուածուած կը զգան զիրենք՝ որովհետեւ կորնացուցին իրենց պաշտպանն ու մեկննասը, սիրողն ու խրախուսողը։ « Զարմացայ — կ'ըսէ Filippo Crispolti, Թագուհւոյն կողմանէ ունկնդրութիւն մ'ունենալէ վերջ —, երբ տեսայ Անոր ունեցած ծանօտութիւնը ներկայ յոյր իտալացի նկարիչներուն գործերուն, նայն իսկ երկրորդական համարաւ ունեցողներուն մասին, ինչպէս նաև այն յիշգործեան համար՝ որով զիտեր քէ ո՛ր ցուցահանդէսներուն մէջ տեսնէր ցուցադրուած են, միևնույն անգամ զանազաներով անոնց զարգացումը կամ յետամնացորթները։ Միշտ սիրով կը շնորհէր ունկնդրութիւն իտալիոյ մտաւորական աշխարհէ շատերուն. անոնց գործերուն շուրջ հարցումներ կ'ուղղէր և առօրեայ զարգացման կը հետևէր, կարգաւորով անոնց շուրջ գրութիւններ ու թերթեր։

Այդ եռանդէն մղուած՝ միշտ առաջինը եղած է նորատիպ զբաղման լուրջ թերթերու բաժանորդներուն մէջ՝ և այն ալ՝ բազմաթիւ օրինակներու։ Շատ մօտէն ծառօթութիւն ունէր Քարտուչչի բանաստեղծին հետ. հմուտ էր ուսմանց զանազան ճիւղերուն մէջ։

Իայց ամենէն աւելի Մարգարիտա թա-

գուհի մասնաւոր բերում ունէր Երաժշտութեան, որուն նուիրուած էր մեծ սիրով. առ այս՝ ուսուցիչներ ունեցաւ սոյն զեղարուեստի վարպետներէն Filippo Marchetti, Giovanni Sgambati, Achille Lucidi, Francesco Paolo Tosti, Edoardo Vera և Filippo Capocci, որոնց առաջնորդութեամբ զարգացաւ թէ գործիական և թէ ծայնական երաժշտութեան մէջ։ Այս ասպարէզին մէջ քննադատը անոր յայտնած դատողութիւնները խոհեմ՝ բայց նուրբ և սուր կը գտնեն. ճաշակի տեսակէտով՝ աւելի կ'ախորժէր քաղցրահոյշ շարադրութիւնները, անոնք՝ որ Tono Minore-ի վրայ շինուած են։

Յաւէտ զմայլելի պիտի մնայ նաև իր մէջ՝ կրօնքի և Հայրենիքի միութեան կապը, ըլլալով լաւագոյն օրինակ անոնց՝ որոնք կը ձկտին զանոնք իրարմէ անշատելի, կարծելով որ երջանկութիւնը, յաջողութիւնը, յառաջագիտութիւնը խզումին մէջ պիտի գտնուի։ Կը հաւատան թէ երկար ժամանակ Ս. Աթոռի և Պետութեան միջև յարաբերութիւն մշակելու ծրագրի մը անձ. կանօք և մեծ շահագրգռութեամբ հետևած էր, և յետոյ անյաշող ելքը տեսնելով՝ ինքն է որ քան կամէնքը վշտացած է։

Քրիստոնէական հաւատքի հանդէպ տաժած յարգանքի և սիրոյն չափանիշն հասկընալու համար՝ բաւ է կարգանք իր հետեւալ տողերը, զորս գրած էր Օրագրութեանը մէջ իր Օգոստոսփառ Ամուսնոյն Ունկնդրոյ թագաւորի մահուան առթիւ։ « Այսօր—կը գրէ Նա — եղեռնագործ մը, որուն երբեք չարիք ըրած չիկրէ, փորձեց սպաննել Ունկնդրոյ ամուսինն, լատպոյն և ամենեւնե յաղաւթտ մարդը աշխարհիս։ Այդ անձը պէտք է որ կամ յիմար և կամ տաւրարախո մէկն եղած ըլլայ։ Իմ քարի Ռոմպերդոն աւելի զգացունցաւ այդ մարդուն ձուկատագրով քան այն վտանգին համար՝ որուն ենթարկուեցաւ։ Երբ մարդկային արդարութիւնը պիտի լուգէ ներք յանցատրիճ՝ Ունկնդրոյ և ես ներած ենք իրեն, վստեքի գիտեմք որ անգիտակցօրէն գործեց »։

Մարգարիտայի հաւատքն ու բարեպաշ-

տուժիւնը օրինակելի եղած են միշտ իր ամբողջ կեանքին մէջ. Հոովմ, Թորին, Սթուարթին, Պորտլիէրա, ուր որ ան ապրած է, այդ գեղեցիկ ծաղիկներուն բուրմունքն իւր աւանդ Թողած է տեղւոյն բնակչութեան:

Պանծալի յո՛ւշ մը նորէն այրիացեալ Թագուհւոյն կեանքն, ուր օրինապահու-թեան հետ իր հոգւոյն չքնաղ համեստու-թիւնը ցոյց կու տայ միանգամայն, կը պատմուի Գերպ. Պոնոմէլիի կողմանէ առ իւր ապագայ յաջորդ Գերպ. Լոմպարտի:

«Մոնցայի արքայապանութեան ա-ղետաւոր դէպքի վաղորդայնին — Գերպ. Պոնոմէլիի դեռ չսկսած իր պատարագը Ումպերդոյ Թագաւորի Մեռելասենեկին մէջ՝ — Հոովմէն կը հասնի Էլէնա Թա-գուհին, որ իսկոյն կը մտնէ Մարգա-րիտայի հետ մատուէն՝ ներս. մէջտեղ մէկ աղօթարան միայն կը գտնուի: Էլէնա որ մտքէն չէր անցընէր թէ անիւայ ուրի-շի համար ըլլայ Մարգարիտա Դշխոյնն դուրս, որ դեռ երկու օր առաջ միակ թա-գուհին էր, ոտքի վրայ կը մնայ՝ անոր ձախակողմը, մանաւանդ թէ ցիւլ մ'ալ դեռ ետեւ. իսկ միւսը՝ որ երկու օր էր որ այլ ևս Մար Թագուհի մըն էր՝ պատրաս-տակաւ ու ճշդապահ, սովորութեան, ա-ւանդութեան և արարողականին մէջ, իր այդ սաստիկ ցաւին մէջն իսկ չի դանդաղիւր յայտնելու՝ որ աղօթարանին վրայ ծնրա-ղըէ ինքն Էլէնա. Սա կը դժուարի, կ'այ-լայի, կը վրդովի. բայց նա կը պնդէ քաղցր միմունջով մը աշայէս. Իրերա-դրէ, Էլէնա, ասիկա քաղցունդն համար ե: Սպասէս Ումպերդոյի մարմնոյն ներ-կայութեան, Պատարագի Ս. Խորհուրդին առջև, զշխոյութեան պատիւը, զանքէ-ցութիւնը, կէսուրէն հարսին՝ Մարգարի-տայէն Էլէնային կ'անցնի... աղօթարանը սակայն կը շարունակուի պարսպ մը-նալ մոմի բոցերուն աղօտ կարմրութեան մէջ...»:

Հուսկ կ'արժէ դնել բարեպաշտ Թա-գուհւոյն հեռագիրը, զոր կադանդի առթիւ ըրած էր այս հիւանդութեան շրջանին առ

իւր Ոգոտափառ Որդին: Մոյն տողերը՝ որ իր «Հուսկ բանք»-ը կը կազմեն՝ պիտի մնան յաւերժ իր արդիւնազարդ կեանքին իբրեւ փառաւոր վերջարան մը:

Առ Ն. Վ. Թագաւորը. — Շնորհակալ եմ ամենասիրելի մաղթանքներուն համար. փոխադարձ ես ալ քեզի կ'ընեմ սիրելի զաւակս, ինչպէս նաեւ սիրելի դստերս ու քոյր սիրելի ծոռներուս: Կ'աղօթեմ Աստուծոյ որ պաշտպանէ իտալացիները. տայ այս տարուան մէջ քեզի եւ մեր ճիրելի Հայրենիքին շատ մը բարի, գեղեցիկ ու պայծառ օրեր:

Գորովակից մայրդ ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ

Ամսուա 11-ին յատուկ ազապանոյճ կա-ռախումբ մը, անցնելով քաղմաթիւ քաղաքներու և ժողովուրդներու սրտայոյզ արտայայտութեանց մէջէն, բերուա յան-ձնեց Մարգարիտա Մեծ Դշխոյին մարմինը Հոովմ քաղաքին, ուր անմիջապէս կազ-մուելով հսկայ Թափոր մը, ժամանակցու-թեամբ Թագաւորին, Արքայազուն իշխա-նաց, Երոպական Արքունեաց Պատուի-րակներու, Օտար Դեսպաններու, Նախա-րարներու և երեսփոխաններու, արքայա-վայել ամենամեծ շուքով մ'ամփոփուեցաւ Պանդէոնի մէջ, Ումպերդոյ Թագաւորի դաժ-բանին քովիկը:

*
*

Ն. Վ. Մարգարիտա Մայր Թագուհւոյ մահը անորակելի սուգով մը համակեց ևս Մեծին Միխիթարայ Սեբաստացւոյ այս Ուխտը, որովհետեւ գտած էր միշտ Անոր մէջ՝ Դշխոյութեան առաջին օրէն՝ իւր մեծ Պաշտպանն ու Համակիրը: Եւ իրերաբ-ջանի քանի՜ առիթներու, կենսական ու լուրջ պահերու միջոց իր բարեացակամ հոգածութիւնը ցոյց տուած է ի նպաստ և ի պաշտպանութիւն Միաբանութեանս: Իր համակրանքին արժանանալու առաջին պատիւն ունեցած է Ուխտս 1868-ին, երբ Ն. Վեհափառութիւնը հարսանեկան ու-ղեորութեան համար Վենետիկ գալով ա-նակնկալ այցելութեամբ մը կ'ոգնորէ

Միխիթրայ զաւակները: Արքունի դրօշակ կրող երկուստեք անուաւոր չոգենաւով մը հասեր է մեր Ութանկիւն Բարձրաւանդակին մօտ, ուսկից յետոյ նաւակ մը բերած է զայն դէպ ի Մայր մուտքը, առաջիկայ ջրանցքի նեղութեան պատճառաւ: Իսկոյն ամբողջ վանականը Գերպ. Հիւրմուզեան Արքեպս. Աբրահօր զլխաւորութեամբ ընդունեն են Օգոստոսփառ Հիւրը և ապա առաջնորդեն են վանքին ամէն վայրերը:

Ահա այդ առաջին գալուստն է հիմը իր հետագայ այցելութիւններուն. մանաւանդ թէ Ս. Ղազար զլխաւոր կեդրոններէն մին դարձած էր ամէն անգամ որ այնուհետեւ վենետիկ զար: Կը պատմուի նոյն իսկ, որ երկույ մը երբ «Սրբութիւն ի Բազմոցի» հանդէսը կը կատարուէր վանքիս եկեղեցւոյն մէջ՝ անակնկալ Հանդիսատես մը գտնուել է ինքը յետին աղօթարանին վրայէն: Կիզակին ըսվէն նաւով անցնելու պահուն՝ զանգակներու հանդիսաւոր ղօղանջէն հետաքրքրուած ներս մտեր և արգիւիւր էր որ լուր չտրուի ոչ մէկուն: Սակայն վանականը հազիւ անդրադարձած՝ իսկոյն կը հրաւիրեն Աբրահօր աղօթարանին առջև, բայց ի զօւր: Մարգարիտա անխախտ կը մնայ իր անշուք աղօթարանին վրայ մինչև արարողութեան վերջը:

Ամենախորին երախտագիտութեամբ կ'ըսենք, որ հանգուցեալ Թագուհին Ութանիս ամէն մէկ ուրախ և տխուր դէպքերուն միշտ սրտանց մասնակից եղած է: Առայս՝ յիշենք հոս մէկ երկու օրինակ:

1883-ի Յուլիս 14-ին Ս. Ղազար հոյոյ ճարակ կը դառնար ահաւոր հրդեհի մը. ժամանակակից ԲԱԶՄԱՎԷՊը նկարագրականի մը մէջ նաև հետեւեալ տողերը կը գրէ:

«Հուսկ ուրեմն յիշելու ենք յարգանք ու երախտագիտութեամբ նաև խաւիոյ օգոստափառ Թագուհին, որ իւր մարդասիրական ազնուախոհ Թափին տեղից տալով՝ ուզեց մեր Թըշուառութեան միթմարակից ըլլալ: Ըստ իւր տարեկան սովորութեան՝ իւր գալուստն ազգե-

լով կանխաւ մեր վանաց դուռը, օգոստոսի 10ին առաւօտեան Պատարագի խորհրդոյն ներկայանալէն յետոյ, ելաւ բազմեցաւ ի Գրատան, և գրեալ թէ ժամ մի ողջոյն մտերմաբար խօսակցելով առանձին առանձին ամենուն հետ, ուզեց տեսնել նաև տպագրատան արդիւնքը, իրախուսելով զամէնը արիանալու ու գործելու: Եւ ապա մինչ մեկնելու կ'ըլլար, յառաւել միխիթրութիւն մեզ, հետեւալ իմաստը կը գրէր բուն իւր ձեռամբ, ու մշտնջենաւոր յիշատակ կը թողուր իւր մարդասիրութեան՝ մեզ և մեր ապագայից, Գրուածքն այսպէս կը հնչէ.

Աստուած՝ որ միշտ պաշտպան է մուսց լուսաւորութեան և ինքն լծողը եղբայրսիրութեան ոգւոյն, պաշտպանից զհայազգի Հարս՝ այս յետին ցաւալից արկածին մէջ: Երախտապարտ են Աստուծոյ այն ամէնքը՝ որ ճշմարիտ բարեկամ են այս բարեպաշտական ընկերութեան, յորս առաջին կը ստորագրէ ինքզինքը՝:

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ

Թէև ԲԱԶՄԱՎԷՊի նախորդ թիւին մէջ պարագային բերմամբ յիշատակած էինք, սակայն կարելի չէ անյիշատակ թողուլ մեր յայտուցողուն մէջըքանի որ ուղղակի Մայր Թագուհւոյն վրայ կը խօսինք—Առաջ խորանին համար նուիրած պերճագեղ վարագոյրը, ի յիշատակ Միաբանութեան երկզարեան յորեկեանին. նոյն առթիւ խընդակցութեան հետագիւր մը ևս ուղղած էր, ինչ որ յետոյ հրատարակուած է Մխ. Յորեկին «Յիշատակարան»ին մէջ: Այս արքայապայել ընծայէն զատ կանխապէս նուիրած էր՝ Աստուածածնայ խորանին հա-

1. Dio che sempre protegge lo spirito di Carità unito al lume dell'intelligenza, ha proleto i Padri Armeni in questa ultima dolorosa vicenda. Ne sono grati al Signore tutti gli amici sinceri di questo pio istituto fra i quali prima si firma

10 Agosto 1883

MARGHERITA

Paola di Villamarina

Այս անգին տողերը առանձին ջրանակով մը կը գրու. նուիր այժմ մեր Մատենադարանի կից Լրդա Պայրէն օնեկին մէջ:

մար ալ գեղարուեստական փառաւոր կան-
թեղ մը հետեւեալ գրաւոր ընծայականով.

Ն. Վ. Մարգարիտա, Թագուհի Խտա-
լիոյ, բարեպաշտ փափագով Թողլու համար
յիշատակ մը իր մտածութեանց այն եկե-
ղեցւոյն համար՝ ուր կրօնաստղական Միա-
բանութիւնը կը բարձրացնէ աղօթքները
առ Բարձրեալն Աստուած՝:

Սոյն կանթեղը ցայսօր կախուած է Տի-
րամօր առջեւ, որուն այնքան ջերմեանդ
էր: Ուրիշ առթիւ մ'ալ ընծայած է Մար-
գարիտա մարգարտագարդ բարձ մը, զոր
իր աղօթարանին վրայ կը գտնէր ամէն
անգամ որ վանք կ'այցելէր:

Ամենայատուկ բարեացակամութիւն մը
վերապահած էր երջանկայշատակ կիւ-
րեղեան Արքայօր, որուն հանդիսաւոր պա-
տարագով կը սկսէր միշտ այցելութիւնը,
որու միջոցին մեծ ընտանութիւն ցոյց կու-
տար առ հասարակ ամենուն. հարցումներ
կ'ուղղէր ու կը հետաքրքրուէր նաև վան-
քին ուսումնական ու քարոզչական զբա-
ղումներուն շուրջ: Յետ վարդանուշով և
ըմպելիով պատուասիրուելու՝ Ուխտիս կող-
մանէ միշտ նուէրներ կը մատուցուէին մեր
Տպարանի գլխաւոր տպագրութիւններէն:
Անգամ մը Նահապետին գրեթէ մին իրեն
մատուցուած աստին՝ հսկայ աշխատանքէն
հետաքրքրուած կը հարցնէ, թէ ո՞վ է անոր
հեղինակը. երբ նշանացի ցոյց կու տան զՀ.
Ալիշան՝ մտերմութեամբ մը «Եւր կրցար
գրել այսչափ բան», կ'ըսէ Թագուհին.
Իսկ նա՝ որ միշտ պատրաստ ունէր պա-
րագային յարմար խօսքեր՝ իր խոնարհ
հոգւոյն ցոլացմամբ ու զուարթութեամբ
այս պատասխանը տուած է. «Կատուի
պէս տաքուկ տեղը գտած եմ, ինչպէս
չգրեմ»:

Զէ կարելի մոռացութեան յանձնել հա-

յերու համար խիստ հետաքրքրական բան
մ'ալ:

Հայ Գրականութիւնը վանքիս տպա-
գրութեանց մէջ կը ճանչնայ գիրք մը՝ որ
Ողբացեալ Թագուհւոյն նուիրուած է հե-
տեւալ Զօնով. « Questa Grammatica
della lingua armena per gli Italiani
la Congregazione dei Padri Mechitaristi
di S. Lazzaro di Venezia
dedica a Sua Maestà la Regina
Margherita di Savoia in seguito di
ossequio ed ammirazione »:

Ինչեղած էր շարժառիթն այս ընծային:
Կը պատմուի որ այցելութեան մը պա-
հուն Ն. Վեհափառութեանը կը նուիրուի
Հ. Մ. Փալուռնոյ Արուեստից և Գիտու-
թեանց Բազմիքը: Մարգարիտա իր յա-
ջորդ գալստեան չի մոռնար անգամ մը ևս
յայտնելու շնորհակալութիւնները, միան-
գամայն հաղորդելով սոյն գրքին վրայէն
կատարած հայերէն կարգաւ սորվելու փոր-
ձերն ու անյաջող ելքը: Ուստի այս պա-
րագայէն շարժեալ կ'առաջարկէ, թէ կա-
րելի չէ՝ արդեօք ի նպաստ իտալացիներու
հայերէն քերականութիւն մ'ալ շինուի:

Եւ ահա շատ չանցած՝ նկատի առնուած
էր սոյն արքունի փափագը, ու նորատպ
Քերականութեանն՝ օրինակ մը մասնաւոր
կազմով արքունիք կ'առաքուէր:

Հայ Գեղարուեստն ալ իր կարգին կը
պարծի մասնաւոր յարգանք մը մատուցած
ըլլալուն առ իւր Բարեկամ Թագուհին,
ձօնելով Անոր 1877-ին Միւ. տպագրու-
թեամբ Bianchini-ի ձայնագրած Հայ
Պատարագի երգերը՝ հետեւալ ընծայակա-
նով. « A Son Altesse Royale Mar-
guérite de Savoie, Princesse Héréditaire
d'Italie, hommage respectueux
des PP. Arméniens Mékhitharistes
de l'Île St. Lazare de Venise ».

1. « S. M. Margherita, regina d'Italia, nel pio
desiderio di lasciare un ricordo dei suoi pen-
sieri per la chiesa, ove la religiosa Congrega-
zione innalza le preci al Sommo Iddio ».

2. « Այս Քերականութիւնը Հայագնեան լեզուի յօգուտ
խաղաղեմբոս՝ վեհապետ Ս. Ղազարոս Միտրաբեան

Հարց Միտրաբեանից կը ձեռն առ Նորին վեհափա-
ռօրին Մարգարիտա Սաւոյոյի, ի նշան յարգանք եւ
նիստանք »:

3. Հեղինակն է Միտրաբեանութեան Հ. Արմանս Վ.
Տիրոյեան. տպ. 1902:

Եղի՛մ սիրելի անակնկալ մ'էր անշուշտ ասիկա իր մէջ այցելութեան:

Իր տուած այցերէն յատկապէս պատմական պիտի մնայ 1901-ինը, այն պահուն՝ յորում դեռ շատ թարմ էր Ումպերդոյի մահուան յիշատակը, այդ պատճառաւ Արքեպիսկոպոս Կիրեղեան Արքայր՝ ազազարդ Մայր Թաղուհայն ներկայութեան մատոյց սուրբ պատարագը ի հանգիստ հոգւոյ բարի Թագաւորին, որմէ վերջ հանդիսաւոր հոգեհանգիստ մը կատարուեցաւ: Մարգարիտա այնքան միտքարեալ ու զոհ ճիշտած էր այս ցոյցէն՝ որ Ումպիսի երկհարիւրամեայ Յորելեանին առթիւ ուղղած հեռագրին մէջն անգամ զանց չէր բրած կրկին յիշելու ու շնորհակալ ըլլալու:

Ահա ուրեմն այսպիսի էին Հանգուցեալ Մայր Թագուհայն Միաբանութեան հետ ունեցած յարաբերութիւններն ու բարեացակամութիւնները, և աստի դիւրին է իմանալ թէ որքան դառն ցաւով համակուած է մեր այս հայրենի կղզեակը:

Յունուար 17-ին՝ ի հանգիստ Անոր հոգւոյն՝ Մայրավանքիս եկեղեցւոյն մէջ Ձայնաւոր պատարագ մը մատուցուեցաւ, որուն ներկայ էր վենետիկ և Լիտուի Հայ գաղութը ինչպէս երախտագիտութեան հանդէպ Թագուհայն, որուն գեղեցիկ յիշատակները՝ կանխեղն ու վարագոյրը՝ հոն փայլուն ապացոյցներն էին հայապէր սրբոտին: Պատարագէն վերջ կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտօն մը:

Այս բարեպաշտական ցոյցէն վերջ Հայ Գաղթականութեան և իտալական Արքուշիքին միջև հետեւեալ հեռագիրները փոխանակուեցան՝.

Sua Eccellenza Generale Cittadini
Primo Aiutante di Sua Maestà il Re - Roma

Colonia Armena di Venezia riunita al completo Chiesa San Lazzaro ricca munificenti regali ricordi per solenne Ufficiatura celebrata Congregazione Mechitarista suffragio Maestà Regina Margherita mentre inalza fervidi voti riposo amatissima Grande Sovrana prego Vostra Eccellenza rinnovare Sua Maestà il Re atti sua

profonda condoglianza assicurando sua intima vivissima partecipazione lutto italiano.

Padre Giovannino Aucher Segretario

Պատասխանը

Rev. P. Giovannino Aucher Segretario

S. M. il Re mi affida l'espressione del Suo grato animo per le condoglianze inviate Gli a nome di codesta Colonia e per la sua pia manifestazione d'omaggio alla venerata memoria di S. M. la Regina Madre.

Generale Cittadini

Սրտաւոյդ հանդէսիս նկարագրութիւնը երեցաւ յետոյ վենետիկ լրագիրներուն մէջ ևս:

Այն, ի սրտէ ողբալով մեր մեծ բարեացակամ Դիտուին մահը՝ անկեղծ զգացումներով կը յայտնենք մեր խորին ցաւակցութիւնները Ն. վեհափառութեան Օգոստափառ Թագազարդ Որդւոյն և Սաւոյից Արքունի Գերդաստանին:

Յաւերժական օրհնութեամբ ու սիրազեղ երախտագիտութեամբ թող յիշուի՛ դարէ դար Մարգարիտայի անունը Միաբանութեան մէջ:

Մեծ է կորուստը, բայց մենք վստահ ենք, որ ո՛չ միայն այսուհետև ևս պիտի չմոռնայ, այլ լաւագոյն կերպով պիտի ցուցնէ մանաւանդ Երկնքէն իր հոգածու սէրն ու աջակցութիւնը հանդէպ Ումպիսի Միտիթարայ:

Շ. Ղ. ՏԱՅԵԱՆ

1. — Ն. վեհ. Զորավար Զիրարտիքի, Առաջին Համարը Ն. վ. Թագաւորին — Հռոմ. — վենետիկ Հայ Գաղութը ամբողջութեամբ հաւատարմ Ս. Ղազար, որ արքունի յիշատակներով ճշիւ և հարուստ Եկեղեցւոյն մէջ հանդիսաւոր պաշտօնի մը համար, զոր մատոյց Միտիթարեան Միաբանութիւնը, մենչդեռ կը բարձրացնէ եռանդուն ժողովանքներ ի հանգիստ ամենասիրելի Մեծ Թագաւորի՝ կը խնդրէ Ձեր վստահութենէն նորոգելու Ն. վ. Թագաւորին առջև իր խորին ցաւակցութիւնը, հաւաստիով իր եռանդովն մասնակցութիւնը իտալիկ սուգին:

չայր Յովհան Ազիզ Բարտուղար

Յարգ. Շ. Յովհան Ազիզ Բարտուղար

Ն. վ. Թագաւորը ինձ կը յանձնէ իւր երախտագէտ հոգւոյն արտայայտութիւնը յանուն այդ Գաղութին ըրած ցաւակցութեան ու նոսր յարգանքի բարեպաշտ ցոյցն համար՝ Ն. վ. Մայր Թագուհայն պաշտելի յիշատակին:

Զորավար Զիրարտիքի